

Jacek Kulig

Kraków

DZIAŁALNOŚĆ KRAKOWSKIEGO ORGANMISTRZA JÓZEFA SITARSKIEGO (XVIII W.) W ŚWIECIE DOKUMENTÓW I ZACHOWANYCH DZIEŁ

Budowniczych organów, czyli organmistrzów od wieków zaliczamy do elity rzemiosła artystycznego. O ich talencie świadczą dzieła, będące niejednokrotnie syntezą licznych umiejętności warsztatowych i twórczych ambicji. Różny jest dzisiaj stan zachowania tych dzieł, które należą do zabytkowych obiektów kultury materialnej, różny stopień autentyczności i tzw. zabytkowej substancji.

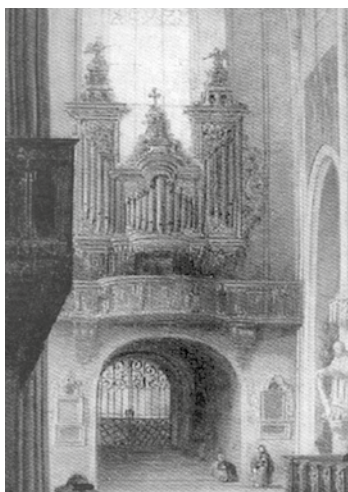
Patrzac na organy powstałe w czasach bujnego rozkwitu budownictwa organowego (czyli w XVII i XVIII w.) nie możemy oprzeć się wrażeniu, które graniczy z podziwem i zachwytem. Zdarza się, że wizualny efekt poparty jest efektem audio – wówczas nasze muzyczne doznania mogą się okazać nadzwyczaj mile zaspokojone. Ale czy zastanawiamy się wtedy, czy dźwięki, które słyszymy, pochodzą rzeczywiście z instrumentu, który jest autentyczny? Nasze wyobrażenia mogą się okazać mylne, być może staliśmy się przedmiotem sprytnej manipulacji i słyszymy coś, co nam się podoba i czego chętnie chcielibyśmy słuchać, lecz niestety autentyczność instrumentu okazuje się wątpliwa i mamy do czynienia z kopią lub falsyfikatem.

Organów zabytkowych, stanowiących spójne dzieło sztuki architektonicznej, rzeźbiarskiej, snycerskiej, malarskiej, złotniczej i organmistrzowskiej, nie jest wiele. Te, które pozostały, świadczą o wielkiej wiedzy i najwyższym kunszcie ich twórców – biegłych w tym artystycznym rzemiośle.

Jednym z organmistrzów działającym w XVIII wieku w Krakowie był Józef Sitarski. Wiedza o jego dokonaniach była do 1975 roku bardzo skąpa – wiadomo było tylko, że wybudował 23-głosowe organy (w latach 1765–1768) na chórze w nawie głównej Bazyliki św. Trójcy oo. dominikanów¹ oraz wyremontował w 1770 roku 9-głosowy instrument w bazylice Mariackiej, ulokowany w prezbiterium na ganku, znajdującym się nad stallami². Obydwa obiekty nie zachowały się – pierwszy spłonął w 1850 roku wraz kościołem i dużą częścią miasta w wielkim pożarze Krakowa, drugi rozebrano w 1780 roku, zastępując go nieco większymi 12-głosowymi organami wykonanymi

¹ Archiwum oo. dominikanów w Krakowie, sygn. KR/398.

² ANKr.

Kraków, kościół św. Trójcy (oo. dominikanów). Widok organów Sitarskiego w nawie głównej wg obrazu M. Zaleskiego sprzed 1850 r. Zbiory Muzeum Okręgowego w Lublinie. Pracownia Ikonografii Krakowa – neg. 8467

w tym samym miejscu w roku 1781³ przez Ignacego Ziernickiego, organmistrza, który wówczas rozpoczynał samodzielną działalność zawodową (miał 28 lat).

Pod koniec 1975 roku rozpoczęły się długo oczekiwane prace konserwatorskie przy słynnych XVIII-wiecznych organach w kościele oo. cystersów w Jędrzejowie. Poprzedziły je wstępne badania obiektu, których wyniki zawarto w pierwszej dokumentacji tego zabytku – autorstwa Mariana Dorawy z Torunia. Zamieścił on w tekście ważną informację, znaną z kronice parafialnej spisanej w latach 1915–1945 przez ówczesnego jędrzejowskiego proboszcza ks. Stanisława Marchewkę:

[...] przy rozbieraniu organu znaleźliśmy w nim tabliczkę z napisem: Fecit Josephus Sitarski Instrumentorum quam Organorum Artifex AD 17 [dalej zatarte] Tabliczka ta pozostała dalej w organie (mniejszym).

Marian Dorawa, cytując tę wiadomość, informuje dalej, że „mimo prowadzonych poszukiwań tabliczki tej nie udało się odnaleźć”⁴. Uważa jednak autorstwo Sitarskiego za prawdopodobne, przyjmując, że działał on w połowie XVIII wieku. Innego zdania był dr Jerzy Gołos, który w opracowaniu *Polskie organy i muzyka organowa* opublikowanym w 1972 roku, stworzył hipotezę o autorstwie Ignacego Foglera⁵, nie podając na ten temat wiarygodnego uzasadnienia.

Ponowne badania, podjęte już podczas działań konserwatorskich, prowadzonych od 1975 roku przez krakowską Pracownię Konserwacji Organów PP PKZ⁶, pozwoliły ponad wszelką wątpliwość ustalić, że budowniczym tego nieprzeciętnego, oryginalnego dzieła, wyróżniającego się pod wieloma

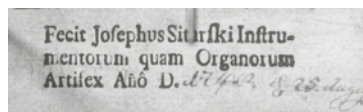
³ A. Sudacka, *Zabytkowe organy w kościele Mariackim*, „Rocznik Krakowski” R. 60: 1994.

⁴ M. Dorawa, Dokumentacja historyczno-konserwatorska opracowana na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Toruń 1973. Przechowana w Wydziale Konserwacji Zabytków w Kielcach.

⁵ J. Gołos, *Polskie organy i muzyka organowa*, Warszawa, 1972. Ta hipoteza, zamieszczona w ogólnie dostępnej publikacji, była i jest nadal (!) niestety podawana jako wiarygodna.

⁶ PP PKZ = Przedsiębiorstwo Państwowe „Pracownie Konserwacji Zabytków”

względami pośród innych instrumentów powstałych w tamtym okresie, był właśnie Józef Sitarski z Krakowa. Organmistrz pozostawił w komorze klawopowej wiatrownicy pozytywu dolnego wklejoną kartę z następującą drukowaną sygnaturą:

*Sygnatura Józefa Sitarskiego w organach jędrzejowskich.
Fot. Jan Krzyszkowski (1975)*

Fecit Josephus Sitarski Instrumentorum
quam Organorum Artifex
Anno D. 1748 d. 25 August.

Budowę imponujących – jak na tamten czas – organów zaczęto w 1745 roku staraniem opata Jana Wojciecha Ziemnickiego, powołanego na urząd prawie dwadzieścia lat wcześniej (w 1726 r.) po pożarze, który spowodował znaczne zniszczenia w klasztorze i kościele.

W 1728 roku nowy opat rozpoczął systematyczną odbudowę a następnie rozbudowę zabudowań opactwa w stylu późnego baroku. Kolejne prace w kościele objęły m.in. budowę nowych kaplic, elewacji, dwóch wież oraz wyposażenia wnętrza (ołtarz główny, stalle, ołtarze w nawach i transepcie, polichromia). Działania opata Ziemnickiego motywowane były napływającymi z Rzymu informacjami o możliwości wznowienia procesu beatyfikacyjnego Wincentego Kadłubka⁷, zmarłego i pochowanego w opactwie jędrzejowskim w 1223 roku.

W odnowionej świątyni prowadzono budowę kaplicy-mauzoleum ku czci świątobliwego zakonnika. Bogaty program barokizacji obejmował także konieczność sprawienia nowych organów, które swoją wspaniałą oprawą i potężnym brzmieniem miały wiernym pozostawiać niezapomniane wrażenia. Nakłady finansowe na te wszystkie szeroko zakrojone prace musiały być bardzo wielkie, ale należy pamiętać, że wówczas zakon cystersów należał do ważniejszych i dobrze uposażonych – na terenie całej Rzeczypospolitej w 17 klasztorach mieszkało 460 mnichów⁸. Budowniczy organów miał przed sobą zadanie bardzo trudne – nowy instrument miał być jak największy, ale powierzchnia, na której mógł zostać rozmieszczony, była mocno ograniczona. Chór organowy znajdował się już wówczas w zachodnim przęśle nawy głównej, na poziomie piętra romańskiej empory, będącej pozostałością wieży poprzedniego kościoła

⁷ Wincenty zwany Kadłubkiem po rezygnacji z biskupstwa krakowskiego w 1218 r. wstąpił do konwentu cystersów w Jędrzejowie. Zmarł w 1223 r. i został tam pochowany.

⁸ *Monasticon Cisterciense Poloniae, T. 1, Dzieje i kultura męskich klasztorów cysterskich na ziemiach polskich i dawnej Rzeczypospolitej od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A.M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, Poznań, 1999, s. 131.

grodzkiego (XII w.) z okresu przedcysterskiego. Przestrzeń tej empy organmistrz przeznaczył na pomieszczenie – niewidocznej z zewnątrz – sekcji pedału, zajmującej zazwyczaj w instrumencie najwięcej miejsca z powodu rozmiarów wiatrownic. Organy liczyły 43 głosy, rozmieszczone w trzech manualach i pedale. Dodatkowa czwarta klawiatura przeznaczona była dla transpozycji pozytywu dolnego o cały ton niżej C=B (Cammerthton). Prospekt organowy – imponujący wielkością i bogactwem dekoracji ornamentalnej i figuralnej – został zakomponowany parawanowo, otrzymując formę na rzucie zbliżonym do litery „U”. Było to rozwiązanie niemające dotychczas precedensu na ziemiach Rzeczypospolitej (powtórzone 30 lat później w Oliwie). W górnej kondygnacji prospektu dominuje centralnie usytuowana sekcja pozytywu górnego opartego na pryncypale 8’ grającym w prospekcie. Po obu stronach tej

*Jędrzejów – opactwo oo. cystersów. Prospekt organów (1745–1751) organmistrza Józefa Sitarskiego.
Fot. Tomasz Kalarus (2015)*

samej, górnej kondygnacji znajduje się sekcja główna – manual, w którym podstawowym głosem jest Pryncypał 8', także umieszczony w prospekcie. W kondygnacji dolnej, w odrębnej szafie prospektowej wkomponowanej w balustradę chóru muzycznego, ulokowany jest pozytyw dolny. W prospekcie tej sekcji gra Pryncypał 4', a trzy największe środkowe piszczałki ozdobiono ornamentami o formach rocaille, odlanymi z cyny.

W głębi struktury organów, w dawnej romańskiej emporze umieszczona została sekcja pedałowa, oparta na Pryncypale 16', wyposażona również w Major Bas 32' (kryty).

W centralną część parteru szafy organowej wbudowane są wszystkie klawiatury oraz przyrządy rejestrowe (czyli manubria), którym organmistrz nadał formę ozdobnych uchwytów w kształcie kluczy, odlanych z brązu. Wszystkich klawiatur jest pięć: cztery ręczne (manualy) i jedna nożna (pedał). Spośród czterech manualów trzy są samodzielne, wykonane kunsztownie z hebanu i kości słoniowej: górny jest przeznaczony dla pozytywu górnego, środkowy dla manualu (głównego), dolny dla pozytywu.

Klawiatura czwarta, ruchoma, wysuwana spod klawiatury pozytywu, funkcjonowała tylko w sprzężeniu z nią – wysunięcie powodowało uruchomienie mechanizmu transponującego o cały ton niżej. Wszystkie manualy dysponują zakresem C–f''' (54 klawisze), pedał ma skalę C–h (24 klawisze). System powietrzny składał się z ośmiu wiatrownic klapowo-zasurowych, obsługiwanych przez 4 pary miechów, ulokowanych w odrębnym, przyległym do organowego chóru pomieszczeniu. Wspaniale odnowiony i wyposażony w piękne organy kościół w Jędrzejowie stał się przedmiotem uzasadnionej dumy oo. cystersów. Wydany w 1765 roku w Łowiczu łaciński panegiryk autorstwa P.J. Przedborskiego opisuje liczne zasługi opata Jana Wojciecha Ziemińskiego w doprowadzeniu do świetności klasztoru i świątyni.

Jeden z akapitów dotyczy organów – w polskim tłumaczeniu brzmi:

Organy, rzadko gdzie widzianej wspaniałości,
które – w 1745 roku zaczęte – długie bawiły
wydatki, teraz już wdzięcznie i tibiálně Boską
Chwałę brzmiące⁹.

Jędrzejów – klucze rejestrowe
(odlane z brązu).

Fot. Jerzy Doraczek (1975)

⁹ Utwór Przedborskiego został odnaleziony przez T. Przypkowskiego zob. T. Przypkowski, *Pierwsze wyniki inwentaryzacji zabytków w powiatach kieleckim i jędrzejowskim*, „Biuletyn Historji Sztuki i Kultury” R. 8: 1946, nr 3–4, s. 80–85.

Jędrzejów – cztery klawiatury manualowe i klawiatura nożna (pedał).

Fot. T. Kalarus (2015)

Fotografia przedstawia widok stołu gry po zakończeniu prac konserwatorskich w 1998 roku. Prace organmistrzowskie prowadzone w okresie 1975–1988 zrealizował zespół krakowskiej Pracowni Konserwacji Organów w składzie: K. Czepiel (kierownik pracowni), J. Jamróg (organmistrz), J. Kulig (konsultant, dokumentalista), S. Batko, M. Kądziołka, L. Kowalik, M. Ropka, E. Rojek, Jan Sitarski, J. Żmuda oraz L. Heine i J. Szyller (inventaryzacja rysunkowa)

Informacja ta wiele znaczy dla badaczy historii obiektu, zwłaszcza że archiwum opactwa cystersów bezpowrotnie zaginęło po kasacie zakonu w 1817 roku i wywiezieniu wszelkich zasobów do Rosji¹⁰. Z tego powodu wszelkie analizy dziejów klasztoru, kościoła i organów były bardzo utrudnione i opierały się na przypadkowych relacjach oraz badaniach poszczególnych obiektów.

Na szczęście – dla wnikliwych i wtajemniczonych w arkana organmistrzowskiego rzemiosła badaczy – Józef Sitarski pozostawił na niektórych elementach instrumentu własne zapiski. Wewnątrz jednej z wiatrownic pedałowych odkryto wykaz głosów w pedale, w większości zgodny ze stanem faktycznym. Okazało się, że był to projekt, którego organmistrz nie zdołał do końca zrealizować, zapewne z braku miejsca – zamiast przewidywanych 15 głosów wykonano 10.

Sitarski oznaczał także we właściwy sobie sposób piszczałki metalowe, pisząc (rylcem) skrótową nazwę głosu i tonu. Oto kilka charakterystycznych przykładów:

Manuał główny: Baor Flet 8, Salicinal, 8-va 4 ped, Violin, Sup 8-va, sup 8-va 4 ped, Unda Maris, Mix 1 to, Mix 2 to, Mix 3 to, Mix 4 to, Mix 5 to.

Pozytyw dolny: Quinta-dena, qtdn, 5-tade, 5-nta 1½, Gembs Horn.

Pozytyw górny: oryginalną nazwę sekcji III man. „Pozytyw Górni” umieszczono na autentycznych, papierowych tabliczkach, przyklejonych nad kluczami rejestrów „Quinta 3 Pedum” oraz „Super 8-va 2 edum”.

Pedał: Baor Flet, Sup 8-va 4 pedum.

Unda Maris jest nazwą odczytaną na 13. (c) piszczałce 8-stopowego głosu, złożonego z piszczałek metalowych, otwartych, cylindrycznych, które były oryginalnie strojone nieco wyżej od pozostałych głosów 8-stopowych.

Oznaczenia *Salicinal* 8 ped występują na 24 metalowych, rozszerzanych ku górze rezonatorach głosu 8-stopowego o smyczkowym charakterze brzmienia.

Sygnatura *C Violin* zachowana jest na korpusie piszczałki d w głosie 4-stopowym, złożonym z metalowych, krytych rezonatorów. W ten sam sposób oznaczono 3 inne piszczałki.

Nazwa *Sup-va 2 ped* jest wypisana na rezonatorach piszczałek 2' o menzurze pryncypałowej. Poszczególne rzędy w miksturze oznaczano w następujący sposób:

Mix 1 toni (2'), *Mix 2 to* (1 1/3'), *Mix 3 toni* (1'), *Mix 4 to* (2/3'), *Mix 5 toni* (1/2').

W pozytywie dolnym sygnatura *Quinta=dena 8 B* znajduje się na najdłuższym, krytym rezonatorze tego głosu, liczącego 56 piszczałek (54 + 2). Komplet został zwiększony przez Sitarskiego o dwie największe sztuki (H konta,

¹⁰ Po traktacie ryskim zasoby archiwalne wróciły do Polski w 1921 r., trafiając do Biblioteki Narodowej w Warszawie. Uległy zniszczeniu w pożarze podczas powstania warszawskiego w 1944 r.

B kontra) z powodu zastosowanego systemu transpozycji wszystkich głosów pozytywu o cały ton niżej. Dlatego każdy kompletny zestaw piszczałek w poszczególnych głosach tej sekcji liczy 56 sztuk (54 + 2).

Nazwa *Gembs Horn* dotyczy głosu liczącego tylko 42 piszczałki (stożkowe, otwarte), pozostałe były „pożyczone” z zestawu ulokowanej na sąsiednim klocu *Quintadeny 8'*.

Na szczególną uwagę zasługuje umieszczony na pierwszej wiatrownicy pedałowej komplet 24 metalowych piszczałek cylindrycznych, krytych metodą zalutowania („na stałe”) i zaopatrzonych w rurki. Wszystkie sygnowane są: *Baor Flet 8 ped*, wyróżniają się bardzo szeroką menzurą ($C = 220$ mm), zachowały również oryginalną długość rezonatorów. Dzięki temu wiadomo dzisiaj z pewnością, jaka była oryginalna wysokość stroju całego instrumentu, ustalona przez organmistrza, którą współcześnie określamy: $a = 468,5$ Hz (w temperaturze + 10 st. C).

Uruchomienie klawiatury transponującej (o cały ton niżej), tak że wysokość stroju jest wtedy mniej więcej zgodna z wysokością wyznaczoną przez ówczesny „Cammerthon” ($a = 435$ Hz). Taką samą wysokością stroju charakteryzowały się trzy głosy w pedale, ulokowane na drugiej wiatrownicy: Bordon 16' Octava Bas 8' oraz Quinta-dena 16', wyszczególnione osobno przez organmistrza w projektowanym 15-głosowym zestawie jako „Cammerthon”.

Pierwszy opis organów jędrzejowskich sporządzony został w 1880 roku przez krakowskiego organmistrza Antoniego Sapalskiego na podstawie dokonanych osobiście oględzin.

Słynne swoją wielkością są także (organy) w Jędrzejowie, w miasteczku na drodze między Krakowem a Kielcami położonym, w kościele należącym niegdyś do Cystersów. Kto je wykonał – nie mogłem się dowiedzieć, wszakże budową swoją zdają się przypominać wiek XVII, a powierzchnością swoją zdradzają mistrza włoskiego. Mają one 54 głosów, cztery klawiatury w manuale i jedną w pedale.

W przytoczonej wypowiedzi Sapalskiego zastanawiające jest nie tyle mylne datowanie oraz błędne domniemanie o włoskiej proveniencji dzieła, co podana (zawyżona) ilość głosów: 54. Pozwala to sądzić, że dokonując oględzin organów policzył on wszystkie klucze rejestrowe, nie mając możliwości sprawdzenia (zapewne z powodu złego stanu technicznego instrumentu), jakie było przeznaczenie poszczególnych rejestrów. W rzeczywistości liczba 54 zgadza się z ilością otworów przeznaczonych na klucze rejestrowe, ale obecnie 11 otworów jest pozbawionych kluczy, co może świadczyć, że przed 1880 rokiem instrument posiadał – oprócz zachowanych aktualnie przyrządów rejestrowych, inne (później zlikwidowane) urządzenia techniczne (spehrwentile) oraz tzw. „efekty” (dwa wirujące słońca), często stosowane w barokowych organach. Ustalenie oryginalnej dyspozycji wybudowanego

przez Sitarskiego instrumentu wymagało czasochłonnych, starannych badań: wiatrownic, kłoców i ławeczek piszczałkowych, dokonania szczegółowego przeglądu i wielokrotnych pomiarów prawie 2000 piszczałek oraz analizy wszelkich dostępnych materiałów źródłowych.

Materiału do tych przemyśleń dostarczył także sposób rozmieszczenia przez organmistrza kluczy rejestrowych, uporządkowanych symetrycznie w konsekwentnym układzie: w trzech pionowych rzędach po prawej i lewej stronie manualów oraz poziomo nad manulem górnym. Oryginalne tabliczki rejestrowe zawierające nazwy głosów (poza dwoma w III manule) niestety nie zachowały się.

*Jędrzejów – dwie oryginalne tabliczki rejestrowe (manual III).
Fot. J. Doraczek (1976)*

Dziełem krakowskiego organmistrza były organy liczące 43 głosy oraz tympan i dwa efekty (wirujące słońca) uruchamiane za pomocą 46 kluczy rejestrowych:

Manual = 14 gł, pozytyw (dolny) = 10 gł, pozytyw „górn” = 9 gł, pedał = 10.

Dodatkowe przyrządy rejestrowe w liczbie ośmiu (o czym świadczy opis sporządzony przez Sapalskiego) dotyczyły usprawnienia działania systemu powietrznego (były to tzw. spehrventile¹¹) oraz dzwonki na kalikanta.

¹¹ Spehrventil – ulokowana w kanale powietrznym kłapa, regulująca dopływ powietrza pompowanego z miechów.

Dyspozycja organów

Manual (główny) = II klawiatura (C – f^{'''} = 54 klaw.)

		materiał	ilość piszczałek
1.	Quintadena 16'	metal	54
2.	Pryncypał 8' (w prospekcie C-cis ^{'''})	cyna	50 + 4
3.	Baor Flet 8' kryty, rurkowy	metal	54
4.	Salicinał 8' otw. rozszerzany	metal	54
5.	Unda maris 8 otw. cylindr.	metal	54
6.	Pryncypał 2x 4 (w prospekcie C + c)	cyna	54 + 25
7.	Octava 4	metal	54
8.	Vald Flet 4 otw. stożkowy	metal	54
9.	Flet Minor 4 kryty	metal	54
10.	Quinta 3	metal	54
11.	Super Octava 2'	metal	54
12.	Piccolo 2' otw. rozszerzany	metal	54
13.	Mixtura 5 toni (2 + 1 1/3 + 1 + 2/3 + 1/2)	metal	5 x 54 = 270
14.	Cymbał oooooo (6 piszczałek 1/8')	metal	6 x 54 = 324

„Pozytyw Górni” = III klawiatura (C – f^{'''} = 54 klaw.)

1.	Pryncypał 8' (w prospekcie C - d)	cyna	27+27
2.	Flet Major 8' kryty	metal	54
3.	Octava 4' (w prospekcie C- F)	cyna	48 + 6
4.	Fugara 4' cylindr.	cyna	54
5.	Quinta 3'	cyna	54
6.	Super Octava 2'	cyna	54
7.	Ror Flet 2' rurkowy	metal	54
8.	Mixtura 3 toni 1 + 2/3 + 1/2	metal	3 x 5 = 162
9.	„Sałamaja” 8' języczkowy		

Pozytyw = I klawiatura (B / C - f^{'''} = 56 klawiszy)

1.	Quintadena 8' kryty	metal	56
2.	Gembs Horn 8' otw. stożkowy, gra od c	metal	42
3.	Salicinał 8' rozszerzany, gra od c	metal	42
4.	Pryncypał 4' (prospekt C – gis ^{''})	cyna	45 + 11
5.	Flet Minor 4' kryty	metal	56
6.	Quinta 3'	metal	56
7.	Octava 2'	metal	56
8.	Quinta 1½'	metal	56
9.	Mixtura 3 toni 1 + 2/3 + 1/2	metal	3 x 56 = 16

Pedał (C – h = 24 klawisze)

1. Major Bas	32' kryty	drewniany	24
2. Pryncypał Bas	16' otwarty	drewniany	23
3. Salices Bas	16' otw. rozszerzany	drewniany	24
4. Baor Flet	8' kryty, rurkowy	metalowy	24
5. Super 8-va Bas	4'	metalowy	24
6. ???	???	----	----
7. „Puson Bas”	16' języczkowy	----	----
8. Sub Bas	16' kryty	drewniany	24
9. Quintadena	16' kryty	drewniany	24
10. Octava Bas	8' otwarty	drewniany	24
Tympan	16' otwarty	drewniany	2

Połączenie: III-II (tzw. szufladkowe)

Efekty: Tympan (jw.), dwa wirujące słońca (niezachowane).

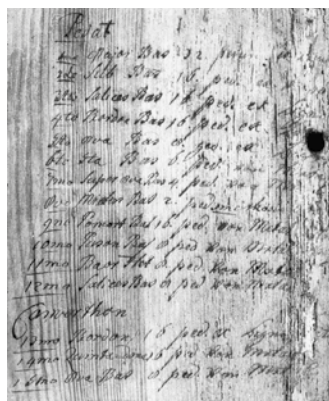
System transponujący brzmienie pozytywu o cały ton niżej (C=B), działający poprzez wysunięcie spod manuału pozytywu dodatkowej klawiatury transponującej.

10-głosowa sekcja pedału została rozmieszczona na czterech wiatrownicach. Komplet oryginalnych, drewnianych (krytych) rezonatorów Major Basu 32' ulokował Sitarski na dwóch wiatrownicach: pierwsza – umieszczona w głębi empyry mieści sześć największych: C, Cis, D, Dis, E, F. Na drugiej wiatrownicy znajduje się 18 pozostałych rezonatorów Major Basu 32' (Fis - h).

Największa wiatrownica pedałowa, ulokowana bezpośrednio za szafą organową, została przeznaczona na 6 głosów (aktualnie; Pryncypał 16' Salices Bas 16', Baor flet 8', Super 8-va 4' – brak głosu języczkowego „Puzon Bas” oraz głosu niezidentyfikowanego, oznaczonego).

Na kolejnej 3-głosowej wiatrownicy znajduje się Sub Bas 16' Octava Bas 8' i Quintadena 16' (przeznaczone do stroju “Cammmerthon”).

Podczas prac konserwatorskich, przeprowadzanych przy pedałowych wiatrownicach w 1977 roku zauważono wewnątrz komory klapowej drugiej wiatrownicy dobrze zachowaną, obszerną inskrypcję, zapisaną inkaustem na blacie pulpetyowym.

Jędrzejów – dyspozycja Pedału
(wersja większa, niezrealizowana).

Fot. J. Doraczek (1976)

Jak się okazało była to zapisana ręką organmistrza pierwsza, zaplanowana dyspozycja pedałowej sekcji dla organów w Jędrzejowie.

Koncepcja ta nie została jednak w pełni zrealizowana, zapewne z powodu braku ilości miejsca wewnątrz dawnej romańskiej empory, przeznaczonej na rozmieszczenie wiatrownic pedałowych, których rozmiary wymagają odpowiednio dużej powierzchni. Odnalezienie zachowanego projektu dyspozycji miało spore znaczenie poznawcze, pozwoliło bowiem stwierdzić, jakimi kryteriami kierował się wybitny polski organmistrz, opracowując koncepcję brzmienia ważnej części instrumentu, którą stanowi pedał.

Treść inskrypcji: (*Uwaga: znak + oznacza głos zrealizowany i aktualnie zachowany, znak *** oznacza głos zrealizowany lecz niezachowany*).

Pedał

1-mo	Major Bas	32 pedum	ex (.....)	+	drewno
2-do	Sub Bas	16 ped.	ex (.....)	+	drewno
3-tio	Salices Bas	16 ped.	ex Lign...	+	drewno
4-to	Bordon Bas	16 ped.	ex Lig....		drewno
5-to	8-va Bas	8 ped.	ex Lign....		drewno
6-to	5-ta Bas	6 ped.	von Metal	***	metal
7-mo	Super 8-va Bas	4 ped.	von Metal	+	metal
8-to	Mixtur Bas	2 ped.1 thoni			metal
9-no	Pomort Bas	16 ped.	von Metal	***	metal
10-mo	Puson Bas	8 ped	von Metal	***	metal
11-mo	Baor Flet	8 ped.	von Metal	+	metal
12-mo	Salices Bas	8 ped.	von Metal		metal
Cammerthon:	13-mo Bordon	16 ped ex Lign(....)		+	drewno
14-mo	Quinta-dena	16 ped von Metal			++
15-mo	8-va Bas	8 ped von Metal			++

Dwa ostatnie głosy (oznaczone ++) są oryginalne i zachowane w dobrym stanie, składają się jednak wyłącznie z piszczałek drewnianych.

Józef Sitarski był niewątpliwie twórcą wybitnym i postępowym, czego dowodem są piękne i niepowtarzalne organy w Jędrzejowie. Z pewnością był również dobrze zorientowany w aktualnych tendencjach organowego budownictwa w ościennych krajach. Na terenach pobliskiego Śląska działał wówczas znakomity organmistrz wrocławski Michael Engler, który do 1745 roku wybudował trzy wielkie instrumenty: w Brzegu (1725–1730 w kościele św. Mikołaja), w opactwie cystersów w Krzeszowie (1732–1736) oraz w Ołomuńcu (1737–1745 w kościele św. Maurycego).

Szczególnie interesującym dla nas przykładem jest zachowane do dzisiaj dzieło Englera w wielkiej, barokowej świątyni cystersów w Krzeszowie¹².

Nietrudno ulec pokusie dokonania próby porównania dyspozycji podobnej wielkości organów, budowanych w prawie w tym samym czasie. Bez trudu można zauważyć, że koncepcja instrumentu w Jędrzejowie, zrealizowana przez krakowskiego twórcę, jest w znacznym stopniu zbliżona do organów, które zostały wybudowane niecałe 10 lat wcześniej w Krzeszowie.

Krzeszów (Grüssau)

M. Engler (1732–1736)

Hauptwerk C, D - c''' (man.II)

1. Viola da Gamba	16'
2. Bordunflöte	16'
3. Quittadena	16'
4. Principal	8'
5. Salicet	8'
6. Unda Maris	8'
7. Flaut Major	8'
8. Gemshorn	8'
9. Oktava	4'
10. Nachthorn	4'
11. Gemshornquinta	3'
12. Superoctava	2'
13. Mixtura	6 chor (2')
14. Zimbel	2 chor

Brustwerk C, D - c''' (man.III)

1. Pryncypał	8'
2. Flaut traveur	8'
3. Rohrflaut	8'
4. Octava	4'
5. Flaut minor	4'
6. Quinta	3'
7. Superoctava	2'
8. Quinta	1½'
9. Sedecima	1'
10. Mixtura IV chor	(1½')
11. Trombet	8'
12. Vox humana	8'

Jędrzejów

J. Sitarski (1745–1751)

Manual (główny) C, Cis - f''' (m.II)

1. Quintadena	16'
2. Pryncypał	8'
3. Salicinał	8'
4. Unda Maris	8'
5. Baor Flet	8'
6. Pryncypał	4'
7. Octava	4'
8. Vald Flet	4'
9. Flet Minor	4'
10. Quinta	3'
11. Super 8-va	2'
12. Piccolo	2'
13. Mixtura	5 toni (2')
14. Cymbał oooooo	

Pozytyw Górny C, Cis - f''' (m.III)

1. Pryncypał	8'
2. Flet Major	8'
3. Octava	4'
4. Fugara	4'
5. Quinta	3'
6. Super 8-va	2'
7. Ror Flet	2'
8. Mixtura 3 toni	(1')
9. „Sałamaja”	8'

¹² W ostatnich latach organy Englera w Krzeszowie zostały gruntownie odrestaurowane. Prace organmistrzowskie, zakończone w 2008 r., realizowała niemiecka firma organmistrzowska „Jemlich” z Drezna.

Rückpositiv C, D – c''' (man.I)

1. Principal	8'
2. Flaut amabile	8'
3. Flaut allemande	8'
4. Quintadena	8'
5. Octava	4'
6. Quinta	3'
7. Superoctava	2'
8. Sedecima	1'
9. Mixtura	III chor
10. Hautbois	8'

Pedał

1. Majorbass	32'
2. Principal	16' (prospekt)
3. Violonbass	16'
4. Subbass *	16'
5. Salizional *	16'
6. Quintadena *	16'
7. Octava *	8'
8. Flaut (Spitzflote)	8'
9. Gemshornquinta	6'
10. Superoctava	4'
11. Mixtura VI chor	(3')
12. Posaunen Bas	32'
13. Posaunen Bas	16'
14. Trombet Bas	8'

Kammertonbasse * Cammerthon

(system podwójnych listew zasuwowych)

Subbas	16' (= nr 4)
Salicional	16' (= nr 5)
Quintadena	16' (= nr 6)
Octava	8' (= nr 7)

System transponujący dla Rückpositivu:
uruchomienie specjalnego przyrządu
rejestr. przesunęło trakturę pół tonu niżej.

Pozytyw Dolny C, Cis – f''' (m.I)

1. Pryncypał	4'
2. Gembs Horn	8'
3. Salicinał	8'
4. Quintadena	8'
5. Flet Minor	4'
6. Quinta	3'
7. Octava	2'
8. Quinta	1½'
9. Mixtura	3 toni (1')
10. rejestr nieczynny (języczkowy)	

Pedał (wg niezrealizowanego projektu!)

1. Major Bas	32'
2. Sub Bas 16' = Pryncypał 16' (drewn.)	
3. Bordon Bas	16'
4. Salices Bas	16'
5. Baor Flet	8'
6. Octava Bas	8'
7. Salices Bas	8'
8. Quinta Bas	6'
9. Super 8-va Bas	4'
10. Mixtura Bas	3 toni
11. Pomort Bas	16'
12. Puson Bas	8'

(odrębne głosy na osobnej wiatrownicy)

13. Bordon	16'
14. Quinta=dena	16'
15. 8-va Bas	8'

System transponujący dla Pozytywu
dolnego: wysunięcie dodatkowej
klawiatury powodowało „podpięcie”
traktury cały ton niżej.

W świetle uzyskanych rezultatów badań źródłowych i instrumentoznawczych postać organmistrza Józefa Sitarskiego urasta do rangi znaczącej. Świadczy o tym choćby sporządzony przez niego w roku 1752

projekt dotyczący budowy nowych organów dla katedry na Wawelu¹³. Jest to czteroczęściowy manuskrypt własnoręcznie napisany i sygnowany przez Sitarskiego. Odnaleziony dokument zachował się w jednej z ksiąg, zawierających sprawozdania z wizytacji diecezjalnych. Bardzo cenne odkrycie tego manuskryptu zawdzięczamy Aldonie Sudackiej, która zajmowała się opracowaniem monografii historycznej jędrzejowskich organów i dokonując kwerendy źródłowej w archiwum katedralnym natknęła się na obszerny manuskrypt, własnoręcznie napisany przez Józefa Sitarskiego.

Zawiera on opinię organmistrza dotyczącą stanu istniejących wówczas w katedrze organów (*Rewizya Organ Starych Katedralnych*) oraz szczegółowy projekt i dyspozycję planowanego nowego instrumentu (*Dyspozycja Organ o Głosach N. 30*).

Sprawujący wówczas z ramienia kapituły nadzór nad pracami architektonicznymi w katedrze ks. kanonik dr Jacek Łopacki¹⁴ zaplanował wybudowanie nowego chóru muzycznego (w zachodniej części nawy nad głównym portalem), na którym miały stanąć nowe organy. W manuskrypcie znajdujemy więc także wyszczególniony dokładnie zakres wszelakiego rodzaju prac rzemieślniczych oraz kosztorys: *Projekt do zrobienia Organ Wielkich Katedralnych i Regestr Ekspensy Organney*.

Zamiar powierzenia Sitarskiemu tak znaczącego zamówienia świadczy niewątpliwie o renomie jego mistrzowskiej pracowni. Można przypuszczać, że „opus jędrzejowskie” (w roku 1751 Sitarski kończył tam swoje prace) szybko stało się świadectwem jego wysokich umiejętności i talentu, jakkolwiek trudno doprawdy przyjąć, że tak wielki i skomplikowany technicznie instrument był jego pierwszym dziełem¹⁵.

Z opisu sporządzonego przez Sitarskiego można wnioskować, że planowana koncepcja układu prospektu organów katedralnych nieco przypominała „parawanowy” charakter prospektu w Jędrzejowie. W centrum miała znajdować się gotycka rozeta („struktura powinna być według Okna z czterema facjatami”), nad którą organmistrz planował usytuować górny Pozytyw („lada pozytywowa nad Oknem na 8 głosów”).

O skali wielkości projektowanego prospektu organowego świadczy zamiar ulokowania na froncie długich na 16 stóp cynowych rezonatorów basowego Pryncypału („Pryncypał Bas in Front 16 pedum Cynowy”).

¹³ Ten obszerny dokument został odnaleziony w roku 1977 podczas kwerendy w Archiwum Katedralnym na Wawelu przez mgr Aldonę Sudacką i przedstawiony w dokumentacjach konserwatorskich, sporządzonych przez A. Sudacką (1978 r.) oraz Jacka Kuliga (1988 r.).

¹⁴ Jacek Augustyn Łopacki (1690–1761) – ksiądz, doktor teologii, lekarz, mecenas sztuki; od 1723 archiprezbiter kościoła Mariackiego, od 1731 roku z ramienia kapituły nadzorował prace prowadzone w Katedrze Wawelskiej przez architekta F. Placidiego.

¹⁵ Dotychczas nie udało się jeszcze odnaleźć udokumentowanych śladów działalności organmistrzowskiej Sitarskiego przed 1745 r.

Proponowana przez Sitarskiego dyspozycja nowego 30-głosowego instrumentu w katedrze na Wawelu przedstawiała się następująco:

Dyspozycja organ o Głosach N 30

Manuale

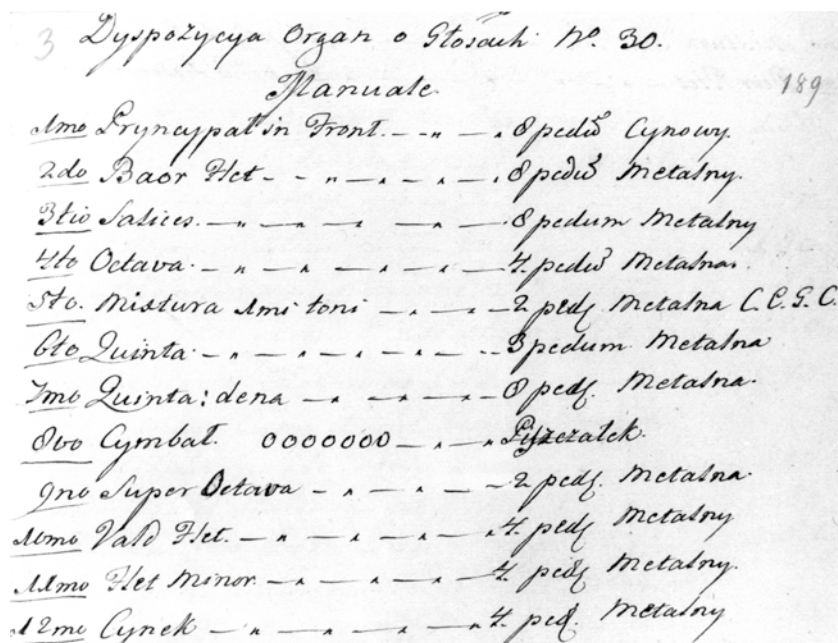
1-mo Pryncypał In Front	8 pedum Cynowy
2-do Baor Flet	8 pedum Metalny
3-tio Salices	8 pedum Metalny
4-to Octava	4 pedum Metalna
5-to Mixtura 1-mi toni	2 pedum Metalna C G C
6-to Quinta	3 pedum Metalna
7-mo Quintadena	8 pedum Metalna
8-vo Cymbał	oooooo Piszczalek
9-to Super Octava	2 pedum Metalna
10-mo Vald Flet	4 pedum Metalny
11-mo Flet Minor	4 pedum Metalny
12-mo Cynek	4 pedum Metalny

Pozytyw

1-mo Pryncypał In Front	4 pedum Cynowy
2—do Flet Major	8 pedum Drzewiany
3-tio Spil Flet	4 pedum Metalny
4-to Tryplik	4 pedum Metalny
5-to Octavo	2 pedum Metalna
6-to Quinta	3 pedum Metalna
7-mo Mixtura 1- mi toni	1 pedum C G C Metalna
8-vo Dur Flet	4 pedum Drzewiany

Pedale

1-mo Pryncypał Bas in Front	16 pedum Cynowy
2-do Sub Bas	16 pedum Drzewiany
3-tio Salices Bas	16 pedum Drzewiany
4-to Ror Flet Bas	8 pedum Metalny
5-to Octava Bas	8 pedum Metalna
6-to Quinta Bas	6 pedum Metalna
7-mo Super Octava	4 pedum Metalna
8-vo Mixtura 1-mi toni	4 pedum CEGC Metalna
9-no Fugara	4 pedum Metalna
10-mo Cymbał siedm piszczalek	

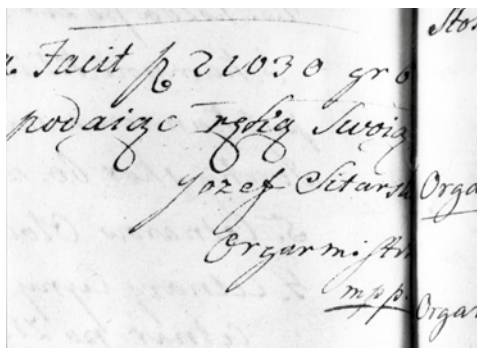

Archiwum katedralne na Wawelu – fragment manuskryptu Sitarskiego
z zapisem dyspozycji planowanych organów.
Fot. J. Doraczek (1977)

Inicjatywa wybudowania nowych organów w katedrze, podjęta przez ks. kanonika Jacka Łopackiego, nie została niestety sfinalizowana, jakkolwiek realizację projektu rozpoczęto – w latach 1756–1757 wybudowano nowy, marmurowy chór muzyczny w stanie „surowym”, wg planów sporządzonych przez F. Placidiego. Dalszych działań niestety zaprzestano – można się domyślać, że jedną z przyczyn była śmierć biskupa ordynariusza krakowskiego Andrzeja St. Kostki Załuskiego oraz kanonika Jacka Łopackiego, którzy nie szczędzili starań i środków na wzbogacenie wnętrza katedralnego kościoła¹⁶.

Organmistrz bardzo szczegółowo skalkulował ilość i koszt wszelkich materiałów (np. 5 cetnarów ołowiu, 4 cetnary cyny angielskiej „na Fację”, drewno hebanowe, dębowe, jaworowe, grabowe, gruszkowe, lipowe, 75 skór irchowych, 24 funty drutu mosiężnego, 100 funtów drutu stalowego) oraz koszt robocizny dla swoich trzech czeladników i jednego pomocnika, przewidując 4-letni czas trwania inwestycji. Całkowita cena wybudowania nowych organów określona została kwotą 21 030 zł 6 gr.

¹⁶ Biskup krakowski A. St. K. Załuski zmarł w 1758 r., ks. kan. Jacek Łopacki zmarł w 1761 r.

Archiwum Katedralne na Wawelu – końcowy fragment manuskryptu, zawierającego kosztorys projektowanych organów, z podpisem Józefa Sitariego. Fot. J. Doraczek (1977)

W tej sumie mieściło się również osobiste honorarium Sitariego, które oszacował wysoko: aż 8000 zł (za 4 lata pracy – stanowiło to prawie 40% całości kosztów).

Następny znany ślad działalności organmistrzowskiej Sitariego odnajdujemy w krakowskim kościele dominikanów Świętej Trójcy. W roku 1765 konwent podpisał umowę w sprawie budowy organów. Zastosowano tam w stosunku do budowniczego określenie: „organmistrz, obywatel

krakowski”, co wskazuje, że jego miejscem zamieszkania był Kraków oraz świadczy, że był człowiekiem świeckim.

Zachowany w archiwum klasztoru dokument zawiera lakoniczny opis prac organmistrzowskich, warunek „niezasłaniania wielkiego okna według podanego abrysu” dyspozycję 23-głosowego instrumentu wraz informacją o skali klawiatur: „Francuska klawiatura – pierwsza oktawa C, Cis, na górę f po c”.

Dyspozycja

Manual

<i>Pryncypał na Facjacie</i>	8 pedum
<i>Salicynał</i>	8 pedum
<i>Ror Flet drzewiany</i>	8 pedum
<i>Flet</i>	4 pedum
<i>Spil flet</i>	8 pedum
<i>Quintadena</i>	8 pedum
<i>Octava</i>	4 pedum

Pedał

<i>Super Octava</i>	2 pedum
<i>Mixtura</i>	? pedu
<i>Cembał</i>	
<i>1 Fistar</i>	
<i>Quer Flet drzewiany</i>	8 pedum

Solo Klawiatura

<i>Flet Major drzewiany</i>	8 pedum
<i>Flet Minor drzewiany</i>	4 pedum
<i>Tryplik</i>	4 pedum
<i>Pryncypał</i>	8 pedum
<i>Octava</i>	4 pedum
<i>Super Octava</i>	2 pedum
<i>Sub Bas drzewiany</i>	16 pedum
<i>Salices Bas drzewiany</i>	16 pedum
<i>Octava Bas drzewiany</i>	8 pedum
<i>Pryncypał</i>	8 pedum
<i>Quinta Bas</i>	6 pedum
<i>Super Octava Bas</i>	4 pedum

Organy w kościele oo. dominikanów zostały ukończone w 1768 roku. W pierwszej poł. XIX wieku instrument był w wystarczająco dobrym stanie, aby mógł wystąpić tam z koncertem znany warszawski organista August Freyer. Istniały do 1850 roku, kiedy zostały, wraz z kościołem i klasztorem, doszczętnie zniszczone w wielkim pożarze tej części Krakowa. Zachował się jedyny przekaz ikonograficzny: na olejnym obrazie namalowanym przed pożarem przez Marcina Zaleskiego przedstawiony jest widok głównej nawy i chóru muzycznego z organami, ujęty od strony prezbiterium.

Kolejna, znana ze źródeł archiwalnych, praca powierzona J. Sitarskiemu dotyczy instrumentarium organowego w kościele Mariackim. W wieku XVIII udokumentowana jest tam obecność czterech instrumentów: 1) organy w głównej nawie „nad kazalnicą”, zwane także „organami pod orłem” lub „królewskimi” (ukończone przez Nitrowskiego w 1641 r.), 2) organy w głównej nawie na chórze zachodnim, 3) w nawie południowej na renesansowym chórze: pozytyw ulokowany w balustradzie, zbudowany przez Szymona Popiołkowskiego w 1712 roku, 4) organy w prezbiterium na ganku wybudowanym w 1638 r. nad stallami przy ścianie północnej¹⁷.

Ostatni z wymienionych instrumentów jest określony jako „pozytyw przed wielkim ołtarzem” pochodzący z XVII wieku. Remont tego 9-głosowego instrumentu zarząd bazyliki Mariackiej zlecił Sitarskiemu w 1770 roku. Informację tą odnalazła w 1992 roku Aldona Sudacka i zamieściła w artykule *Zabytkowe organy w kościele Mariackim*¹⁸. Był to ostatni dowód poświadczający organmistrzowskie działania Józefa Sitarskiego. Na tej podstawie można było domniemywać, że niedługo później zmarł.

To przypuszczenie kierowało autorem niniejszego artykułu¹⁹, który miał powód sądzić, że w latach 80. XVIII wieku organmistrz zaprzestał zawodowej działalności. Argumentem był fakt wybudowania w 1785 roku na ukończonym chórze w katedrze wawelskiej nowych organów, których budowniczym był już inny krakowski organmistrz – Ignacy Ziernicki²⁰. Realizacja tego instrumentu nie miała jednak żadnego związku ze sporządzonymi przed 30 laty projektami Sitarskiego.

Kolejne badania archiwalne pozwoliły jednakże ustalić, że Sitarski był czynnym organmistrzem jeszcze w latach 80. XVIII w.

W roku 1999 podczas kwerendy źródłowej, którą autor niniejszego artykułu przeprowadzał w archiwum krakowskiego klasztoru oo. karmelitów Na Piasku, okazało się, że w księdze wydatków Arcybractwa Szkaplerza

¹⁷ A. Sudacka, dz. cyt.

¹⁸ Tamże, s. 51–74.

¹⁹ Badania dotyczące działalności J. Sitarskiego autor rozpoczął w 1975 r.

²⁰ *Miasto Kraków*, Cz. 1, Wawel, Warszawa 1965, s. 68 (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, T. 4). Ignacy Ziernicki miał wówczas 32 lata.

Świętego zanotowane są w latach 1786–1787 informacje, świadczące o budowie nowych organów w kaplicy Arcybractwa, zwanej później kaplicą Bracką. Pieniądze wypłacano od lipca 1786 roku organmistrzowi „Panu Sitarskiemu [podkreśl. autora] za Robotę Pozytywu nowego w Brackiej Kaplicy”²¹. Ostatnią wypłatę (468 zł) odnotowano w 1787 roku. Jedyny opis tego 9-głosowego instrumentu pochodzi z 1874 roku „z frontu piszczałki idą w trzy kolumny a boki kratami drewnianymi zamknięte, klawiatura łamana, głosów obecnie pięć a wyjęto cztery zepsute, w tyle organ miechów irchowych dwa”²². Relacjonując dalsze losy organów, nie można pominąć zdarzenia, które 4 lata po wybudowaniu nowego instrumentu doprowadziło go do stanu całkowitej nieużyteczności. W 1791 roku („In Mense Octobri z dnia 28 na 29 w nocy”) gwałtowna ulewa spowodowała zalanie sklepienia kaplicy. Szczególnie ucierpiały organy: „wszystkie piszczałki rozklijone zostały ircha zaś zmoczona stwardniała y już nieużyteczną się stała zaczym od reparacyi tegoż Pozytywu zapłaciło Bractwo 90,-”²³.

Kraków, kaplica Bracka w kościele oo. karmelitów Na Piasku. Organy zbudowane przez organmistrza Sitarskiego w latach 1786–1787. Fot. T. Kalarus (1998)

Organy znajdują się nadal w tym samym miejscu w kaplicy Brackiej. Niestety instrument nie jest całkowicie oryginalny – pod koniec XIX wieku podczas przeprowadzonego remontu zredukowano ilość głosów do siedmiu. Pierwotna 9-głosowa wiatrownica została wymieniona na podobną, klapowo-zasuwową, 7-głosową. Wymieniono także klawiaturę i usunięto dwa zewnętrzne miechy klinowe, zastępując je miechem magazynowym, wyposażonym w mechaniczny podawacz, usytuowanym w parterowej części szafy. W czasie I wojny światowej cynowe 4-stopowe piszczałki frontowe Pryncypału (35 szt.) zarekwirowano, wstawiając w zamian cynkowe, natomiast pozostawiono 14 szt. najmniejszych cynowo-ołowianych, ułożonych wewnątrz, poza obrębem prospektu. Pochodzące z instrumentu Sitarskiego piszczałki

²¹ Archiwum Klasztoru Karmelitów, 814–236, Księga dochodów i rozchodów Bractwa N.M.P. Szkaplerza Świętego z lat 1734+1797, s. 306.

²² G. Zań-Ograbek, *Informacje historyczne dot. Kaplicy Arcybractwa Szkaplerza Świętego w kościele OO. Karmelitów Na Piasku w Krakowie*, maszynopis, Kraków 1998, zbiory autora.

²³ Tamże, s. 380. Nazwisko organmistrza, który naprawiał instrument, nie jest podane.

metalowe i drewniane w znacznej ilości zachowały się i nadal funkcjonują na istniejącej klapowej wiatrownicy w następujących głosach: Quinta 3', Octava 2' (metalowe) oraz Flet major 8' i Flet minor 4' (drewniane). Pod gzymsem wieńczącym centralną wieżyczkę prospektu organowego znajduje się także gwiazda, wirująca pod wpływem powietrza, poruszającego drewniany wiatraczek oraz umieszczone tam dzwoneczki²⁴.

Rokokowy prospekt organowy w kaplicy Brackiej jest uderzająco podobny do organów analogicznej wielkości, które – chociaż zdeformowane w latach 60. XX wieku poprzez wkomponowanie (a raczej wtłoczenie) w rażący brzydotą parawan, zestawiony z cynkowych piszczałek – zachowały się w kościele św.św. Piotra i Pawła w Krakowie. Według upowszechnianych dotychczas informacji organy te miały pochodzić z innej, krakowskiej świątyni – kolegiaty Wszystkich Świętych. W latach 1835–1838, zanim kościół ten został ostatecznie zburzony, liczne elementy wyposażenia wnętrza były wystawione na sprzedaż i przenoszone do różnych świątyń w mieście i okolicy. Powstała więc hipoteza, że zabrano także organy, które następnie ulokowano na chórze muzycznym w nawie głównej pojezuickiej świątyni – aktualnej siedziby historycznej parafii Wszystkich Świętych²⁵. Teza ta niestety nie znajduje jednak potwierdzenia w zachowanych dokumentach archiwalnych²⁶, gdzie wyraźnie odnotowano, że organy są w złym stanie („zdezelowane i znacznego kosztu reperacji wymagające”)²⁷ i kupują je za 1500 zł „obywatele z Wadowic jako materiał”.

Kraków, Bazylika św.św. Piotra i Pawła. Organy w nawie głównej.
Fot. Henryk Hermanowicz, (ca1960).
Ze zbiorów autora

²⁴ Instrument wraz z prospektem organowym odrestaurowano w roku 2000 podczas kompleksowych działań konserwatorskich, obejmujących wszystkie elementy wyposażenia wnętrza kaplicy Brackiej. Prace organmistrzowskie wykonał mgr Lech Skoczylas.

²⁵ *Miasto Kraków*, Cz. 3, *Kościół i klasztory śródmieścia*, 2, Warszawa 1978, s. 79 (Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, T. 4); M. Rożek, *Nie istniejące kościoły Krakowa*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” R. 33: 1983, s. 99.

²⁶ J. Klepacka, *Kościół Wszystkich Świętych w Krakowie*, „Kronika Miasta Krakowa” 1959–1960, s. 33–66.

²⁷ AKMetr., Teczka z aktami luźnymi Akt N.1095.

Ostatecznie nie wiadomo więc, skąd pochodzi niewielkich rozmiarów, lecz niewątpliwiej urody rokokowy prospekt organowy, zwieńczony rzeźbą Michała Archanioła²⁸, ulokowany centralnie na chórze muzycznym kościoła św.św. Piotra i Pawła.

Stanowi on w pewnym stopniu dysproporcję zarówno do znacznej wielkości chóru muzycznego jak i ogromu bazyliki. Zapewne zainstalowany tam został „tymczasowo”, lecz w rzeczywistości przetrwał do naszych czasów wraz z imponującą rzeźbą Michała Archanioła. Organy liczące 12 głosów (8 głosów w manuale i 4 głosy w pedale) – jakkolwiek niekompletne – były jeszcze czynne z początkiem lat 60. XX wieku.

Odnotowana w 1965 roku dyspozycja²⁹ instrumentu przedstawiała się następująco:

Manual (C – f''' = 54 klaw.)

1. Pryncypał	8'
2. Burdon	8'
3. Octave	4' (prospekt)
4. Gedeckt	4'
5. Quinte	3'
6. Piccolo	2'
7. -----	
8. -----	

Pedał (C – g a = 21 klaw.)

1. Subbas	16'
2. Octavbass	8'
3. Flet kryty	4'
4. Superoctava	4'

Dwa brakujące głosy to 3-rzędowa mixtura oraz 1' albo quinta 1½'. Wskazywały na to otwory na zachowanym, pozbawionym piszczałek kłocu wiatrownicy manualowej. Autor tego opracowania stawiając hipotezę, że organy w kaplicy Brackiej oraz w kolegiacie Wszystkich Świętych pochodzą z tego samego warsztatu i czasokresu (lata 80. XVIII w.) kierował się wnioskami, które wydają się oczywiste – wynikają bowiem z analizy porównawczej struktury prospektów organowych, dekoracji snycerskiej oraz dyspozycji i zakresów klawiatur.

Cechy stylistyczne kilku innych prospektów organowych nieustalonego dotychczas autorstwa, pochodzących z okresu 2 połowy XVIII wieku, lecz niestety pozbawionych już oryginalnych instrumentów, mogą wskazywać na organmistrza Józefa Sitarskiego jako ich potencjalnego budowniczego.

²⁸ Rzeźba ta została wykonana przez Antoniego Frączkiewicza w 1733 r. (Z. Prószyńska, *Frączkiewicz Antoni* [w:] *Słownik Artystów Polskich i obcych w Polsce działających*, T. 2, 1975, s. 243), a zatem zastosowanie jej nad rokokowym prospektem organowym należy uznać a wtórne.

²⁹ Badania własne autora, także: J. Gołos, *Polskie organy i muzyka organowa*, Warszawa 1972, s. 321.

Do takich obiektów można zaliczyć:

- * – organy w kościele św. Andrzeja w Krakowie (data budowy: 1776–1777),
- ** – organy w kościele Bożogrobców w Miechowie (okres budowy: 3 ćw. XVIII w.),
- *** – organy w krakowskiej kolegiacie św. Floriana (okres budowy 1756–1761),
- **** – organy w bazylice oo. paulinów Na Skalce (data budowy: 1761–1762).

* Podjęte przez autora niniejszego artykułu badania archiwalne w krakowskim klasztorze klarysek przy ul. Grodzkiej pozwoliły na ustalenie dokładnej daty budowy chóru muzycznego w prezbiterium romańskiego kościoła św. Andrzeja oraz wykonanych tam organów wraz z rokokowym prospektem. Udostępnione do przeglądu księgi wydatków zawierały daty i kwoty różnorakich wypłat pobieranych przez wykonawców tej inwestycji, realizowanej w prezbiterium kościoła w latach 1776–1777. W okresie tym wielokrotnie odnotowano wynagrodzenia za pracę i materiały dla: „Cieśli, snycerza, organmistrza”. Niestety dotychczas nie udało się dotrzeć do innych zasobów archiwalnych, które być może istnieją i mogą zawierać imienne umowy z ww. rzemieślnikami. Nowe organy liczyły 17 głosów: manual – 8, pedał – 4, pozytyw (w balustradzie) – 5. Klawiatury były wmontowane w parterową część głównej szafy organowej, po bokach zachowały się jeszcze kwadratowe otwory po zlikwidowanych kluczach rejestrowych. Organista grając zwrócony był twarzą do instrumentu, mając po prawej stronie ołtarz główny a za sobą sekcję pozytywu.

Aktualnie po organach z lat 1776–1777 pozostał tylko piękny prospekt – oryginalny instrument³⁰ usunięto i zastąpiono nowym, wykonanym przez Aleksandra Żebrowskiego w 1909 roku. Organmistrz postąpił inaczej, niż przed pięcioma laty w Leżajsku³¹, gdzie zachował znaczną

Kraków, kościół św. Andrzeja.
Organy w prezbiterium, zbudowane
w latach 1776–1777.
Ze zbiorów autora

³⁰ W roku 1883 odnotowano remont przeprowadzony przez organmistrza Antoniego Sapalskiego.

³¹ Aleksander Żebrowski, organmistrz lwowski, w latach 1903–1905 dokonał generalnego remontu słynnych barokowych organów w kościele oo. bernardynów w Leżajsku. Prace zdefiniowano jako przebudowę, w wyniku której instrument w znacznym stopniu utracił barokowy charakter. Zlikwidowany został wówczas 12-głosowy Rück-positiv, w którego obudowie ulokowano wolnostojący 3-manualowy stół gry organów wielkich. Instrument po remoncie jest wyposażony w wiatrownice stożkowe i mechaniczną trakturę gry. Organy wielkie w nawie głównej liczą 40 głosów (3 man. + ped.).

część historycznych głosów. Tutaj ze starego instrumentu niczego – poza obudową – nie pozostawiono. W miejscu, gdzie w balustradzie znajdował się pozytyw, Żebrowski ustawił wolnostojący stół gry (1-manuałowy). Nowe organy z wiatrownicami systemu stożkowego, mechaniczną trakturą gry i pneumatyczną trakturą rejestrów liczą 12 głosów (manuał = 9, pedał = 3).

** Prawdopodobieństwo wybudowania organów w kościele Bożogrobców w Miechowie przez krakowskiego organmistrza można uzasadnić cechami prospektu organowego (vide: krakowscy dominikanie, Jędrzejów), a także czasem realizacji (lata 60. XVIII w.). Oryginalny instrument bezpowrotnie zniszczono w 1950 roku, podczas remontu, będącego instalacją instrumentu, pozyskanego z terenu Ziemi Odzyskanych (organy Sauera 1934 r. z Bolesławca). Całkowitej likwidacji uległa wówczas również parterowa część szafy organowej. Odnalezienie jakichkolwiek informacji historycznych możliwe jest tylko przy podjęciu badań archiwalnych – aktualnie wiadomo, że przed zniszczeniem instrument miał cechy zabytkowe – posiadał wiatrownice klapowo-zasuwowe, trakturę mechaniczną, liczył 22 głosy, stół gry wbudowany był w dolną część szafy (dwa manuały + pedał).

*Miechów, bazylika Bożogrobców. Organy w nawie głównej (lata 60-te XVIII w.).
Fot. T. Kalarus (2015)*

*** Kraków, kolegiata św. Floriana: na ewentualne autorstwo Sitarskiego wskazuje architektura prospektu organowego i prawdopodobieństwo czasu budowy instrumentu (np. 1756–1761 lub 1771–1775). Organy liczyły 16 głosów (1 manuał + pedał), jako oryginalne funkcjonowały do 1900 roku, kiedy to uległy przebudowie dokonanej przez Aleksandra Żebrowskiego i w tym stanie przetrwały do 1960 roku. Kolejny remont przeprowadził W. Biernacki

z Krakowa, instalując wiatrownice stożkowe z trakturą elektropneumatyczną, zachowując sporą ilość starych piszczałek w ośmiu głosach oraz frontowy pryncypał 8'. Pod koniec lat 90. XX wieku przeprowadzono gruntowną restaurację szafy prospektowej, przystąpiono także do rekonstrukcji barokowego instrumentu³².

**** Bazylika oo. paulinów Na Skałce: na domniemane autorstwo Sitarskiego może wskazywać udokumentowany czas budowy organów (1761–1762) oraz architektura szafy prospektowej. Znaną są nazwiska artystów, pracujących przy prospekcie: snycerz Józef Weissman oraz krakowski malarz i złotnik Bonawentura Batkowski (przy umowie z tym ostatnim zapisano, że ma korzystać z „rusztowań, które Pan Organmistrz stawiać będzie”).

W roku 1880 odnotowano zachowaną wówczas zapewne oryginalną dyspozycję 14-głosowych organów (manual = 10, pedał = 4). Szafa jest oryginalna. Instrument usunięto w 1914 roku kiedy to organmistrz Kazimierz Żebrowski³³ (syn Aleksandra) zainstalował nowe organy (wiatrownice stożkowe systemu pneumatycznego), liczące 18 głosów.

Nowy 24-głosowy instrument systemu mechanicznego i z klapowo-zasuwowymi wiatrownicami zbudowała firma organmistrzowska Włodzimierza Truszczyńskiego w 1984 roku. Zachowano wszystkie oryginalne głosy z organów Żebrowskiego.

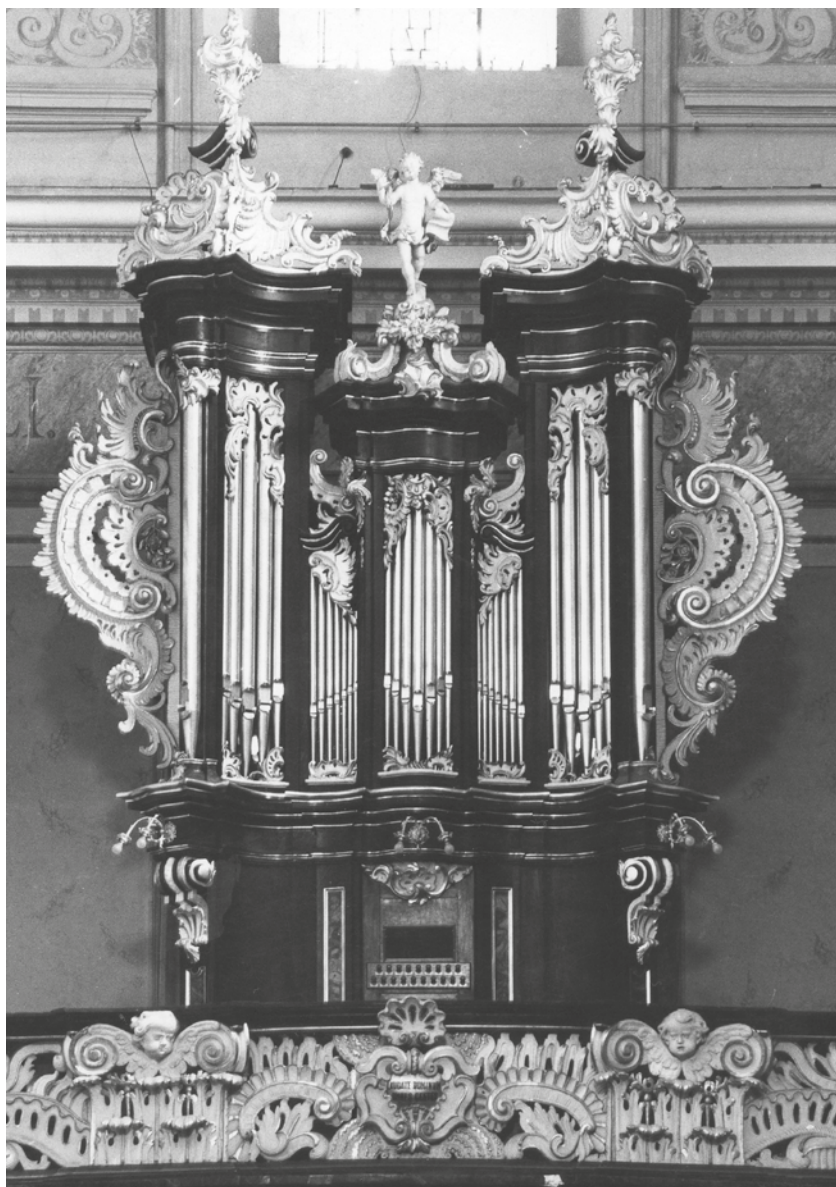
Autor niniejszego opracowania ma świadomość, że przytoczone hipotezy, przypisujące autorstwo Józefa Sitarskiego ww. obiektów, mają wątpliwe uzasadnienie i mogą budzić zrozumiały sprzeciw. Jest to jednak próba zestawienia przedstawionych faktów i logicznego połączenia pewnych wniosków, których interpretacja skłania do postawienia tez, wymagających dalszych, żmudnych poszukiwań oraz działań, zmierzających do ustalenia prawdy. Aktualnie nadal nie są znane daty urodzin i zgonu Józefa Sitarskiego. Adolf

Kraków, kolegiata św. Floriana.
Organy (1771–1775 (?).
Fot. Jacek Siedlar (1998)

³² Organy odrestaurowano i zrekonstruowano, przywracając instrumentowi system mechaniczny (klapowo-zasurowy) i wykorzystując zachowane piszczałki pochodzące z wieku XVIII. Prace organmistrzowskie: Jacek Siedlar (1997/1998).

³³ J. Kulig, *Organy kościoła Na Skałce – historia i teraźniejszość*, „Peregrinus Cracoviensis”, Z. 14: 2003, s. 175.

*Kraków, bazylika oo. paulinów Na Skalce. Organy zbudowane w latach 1761–1762.
Fot. J. Doraczek (1985)*

Chybiński w *Słowniku muzyków dawnej Polski do roku 1800*³⁴ podaje 31.08.1714 roku jako datę śmierci, co jest oczywistym błędem, ale może jest to data urodzenia? Wtedy Sitarski – rozpoczynając w 1745 roku budowę organów jędrzejowskich – miałby 31 lat. Nasuwają się pytania kolejne: gdzie i w jakiej pracowni pobierał naukę rzemiosła, czy w kraju, czy może zagranicą? Dalsze badania, prowadzone w zasobach archiwalnych, mogą dać szansę potwierdzenia (lub obalenia) wysuniętych w tym opracowaniu hipotez.

INFORMACJE I HIPOTEZY DOT. DZIAŁALNOŚCI ORGANMISTRZOWSKIEJ JÓZEFA SITARSKIEGO, ZESTAWIONE W FORMIE KALENDARIMUM

(1732 – **Kazimierz Sitarski** (ojciec?) *przenosi organy z kościoła św. Barbary do kolegiaty św. Floriana.*

Józef Sitarski

I. 1745–1751 Jędrzejów – nowe organy – 3 man. + ped = 43 gł.

II. 1751–1752 Wawel – katedra – projekt organów – 2 man. + ped = 30 gł.

1. *ca 1752–60 (?) Miechów – nowe organy (ca 25 gł. ???)*

2. **1761–1762 Kraków, kościół oo. paulinów Na Skalce (?) – nowe organy**
(*man. + ped. = 14 gł.*)

III. 1765–1768 Kraków, bazylika dominikanów – organy 2 man + ped = 23 gł.

IV. 1770 Kraków, bazylika Mariacka – remont pozytywu w prezbiterium

3. *ca 1771–1775 (?) Kraków, kolegiata św. Floriana – nowe organy*
(*man. + ped. = 14 gł.*)

4. **1776–1777 Kraków, kościół św. Andrzeja – nowe organy (2 man. + ped = 17 gł.)**

5. *ca 1780–83 (?) Kraków, nowe organy (man. + ped. = 12 gł., miejsce pierwotnej lokalizacji nieznane, przeniesione później do kościoła św.św. Piotra i Pawła.*

V. 1786–1787 kaplica Bracka – nowy pozytyw 9-głosowy.

³⁴ A. Chybiński, *Słownik muzyków dawnej Polski do roku 1800*, Kraków 1949, s. 115.

ANEKS – OFERTA DOTYCZĄCA PRZYGOTOWAŃ DO BUDOWY NOWYCH ORGANÓW W KATEDRZE NA WAWELU (1785)³⁵

Dokument sporządzony przez J. Sitarskiego zawiera opis starych organów, dyspozycję nowych, kompletny kosztorys, wyszczególnienie czynności i opis nowej struktury. Przygotowania do budowy nowych organów (1751 r.) w Katedrze na Wawelu.

Strona tytułowa części dotyczącej organów:

Revisio organi in Eccle... Cath... Crac... 1751. Reparatio Decreta A.1751 d.1.8-bris

Comparatio novi Organi intentio (nata) A.1752 d.10 may³⁶

Rewizja Organ Starych Katedralnych w których wiele głosów znajduje się i w których wiele piszczałek brakuje.

w pozytywie

1 mo Pryncypał in Front	4 pedum	do reparacji
2 do Octava	2 pedum	pół głosu dorobić
3 tio Sedecima	1 pedum	pół głosu dorobić
4 to Mixtura 1-mi toni	1/2 pedum	C.G. nie zda się
5-to Quint Flet	3 pedum	brakuje a, b, h, c
6-to Tryplik	4 pedum	nie ma a,b,h, c
7-mo Flet major	8 pedum	wykradziony reszta się na nic nie zda
		Do tego pozytywu znajduje się sztabów 8 z kluczami.

w Pedale

1-mo Sub Bass	16 pedum	mało co gra
2-do Salices	8 pedum	zrujnowany
3-tio Octava	8 pedum	zrujnowana
4-to Puson	8 pedum	zrutynowany
5-to Super Octava	4 pedum	zrujnowana
6-to Hol Flet	4 pedum	zrujnowane
7-mo Mixtura		całe się na nic nie zda

³⁵ AKMetr., *Liber Visitationem ac Revisionem Ecclesiarum, Capellarum, Monasteriorum Diecesis Cracoviensis. Ab anno 1454 die 7 Februarij ad annum D-ni 1795 dies mensis Junij*, s. 188–191.

³⁶ Tamże, s. 188.

w manuale

1-mo Pryncypał	8 pedum	zrujnowany
2-do Salices	8 pedum	zrujnowany
3-tio Cynek	2 pedum	zrujnowany
4-to Dur Flet	4 pedum	zrujnowany
5-to Octava	4 pedum	zrujnowana
6-to Sexquialtera	3 pedum	zrujnowana
7-to Flet minor	4 pedum	zrujnowany
8-vo Super Octava	2 pedum	zrujnowana
9-no Quinta	3 pedum	zrujnowana
10-mo Raus Fayfen	4 pedum	zrujnowany
11-mo Cymbał		na nic się nie zda cały
12-mo Mixtur		na nic się nie zda cała
13. Lady wszystkie do nowych Organ na nic się nie zdadzą, bo w nich insza będzie Dyspozycja.		
14. Kanały wszystkie robak stoczył		
15. Miechów 6. te albo na nowo reparować, albo insze zrobić jednaka expensa.		
16. Żelaza stare te się mogą zdać do przerobienia dodawszy nowych.		
17. Corpus całe drewniane tak w Organach jako y w Pozytywie od robaków stoczone, na nic się nie zda.		
18. Piszczalki wszystkie Metalne i Cynowe przerabiać potrzeba.		

Dyspozycja organ o Głosach N 30.³⁷

Manuale

1-mo Pryncypał in Front	8 pedum	Cynowy
2-do Baor Flet	8 pedum	Metalny
3-tio Salices	8 pedum	Metalny
4-to Octava	4 pedum	Metalny
5-to Mixtura 1-mi toni	2 pedu	Metalny C.G.C.
6-to Quinta	3 pedu	Metalna
7-mo Quinta:dena	8 pedu	Metalna
8-vo Cymbał	oooooooo	Piszczalek
9-no Super Octava	2 pedum	Metalna
10-mo Vald Flet	4 pedum	Metalny
11-mo Flet Minor	4 pedum	Metalny
12-mo Cynek	4 pedum	Metalny

Pedale

1-mo Pryncypał Bas in Front	16 pedum	Cynowy
2-do Sub Bas	16 pedum	Drzewiany
3-tio Salices Bas	16 pedum	Drzewiany

³⁷ Tamże, s. 189.

4-to Baor Flet Bas	8 pedum	Metalny
5-to Octava Bas	8 pedum	Drzewiany
6-to Quinta Bas	6 pedum	Metalna
7-mo Super Octava	4 pedum	Metalna
8-vo Mixtura 1-mi toni	4 pedu C E G C	Metalna
9-no Fugara	4 pedu	Metalna
10-mo Cymbał	siedm piszczałek	

Pozytyw

1-mo Pryncypał in Front	4 pedum	Cynowy
2-do Flet Major	8 pedum	Drzewiany
3-tio Spil Flet	4 pedum	Metalny
4-to Tryplik	4 pedum	Metalny
5-to Octava	2 pedum	Metalny
6-to Quinta	3 pedu	Metalny
7-mo Mixtura 1-mi toni	1 pedu C E G C	Metalny
8-vo Dur Flet	4 pedu	Drzewiany

Registr Expensy Organney³⁸

75 skór Jerchy na 6 miechów po zł. 2	150
Jeżeli będą dodoane 2 miechy wyjdzie skór 25 każda po zł 2	50
6 kamieni [nieczytelne] po zł 30	180
Pół kamienia na przydane 2 miechy	15
Jerchy skór 60 na 5 ład skóra po zł 2	120
5 cetnarów ołowiu po zł 54	270
4 cetnary Cyny Angielskiej na Facjatę – cetnar po zł.200	800
100 Drutu Stalowego po g 24	80
24 Funtów drutu mosiężnego po zł 2 g 4	57 g 6
Drzewo na Klawiatury jeżeli będzie Hebanowe	
wyjdzie funtów 10 a zł 5	50
(to się dlatego daje aby się nie wyrobiły prędko od częstego zażywania)	
Za Drzewo Dębowe wyschłe na Lady	200
Za Drzewo Lipowe na wszelkie roboty	200
Za Drzewo Jaworowe, Grabowe, Gruszkowe i inne	100
Za drwa do palenia przy robocie y odlewaniu blach	
na piszczałki, Miechów kljenie	400
Za węgle do Lutowania	70
Za kamień Łoju do Formy	14
Za świec 4 Ludzi do roboty	50
Za instrumenta, które się podra	200

³⁸ Tamże, s. 190.

<i>Czeladnik jeden na tydzień rachuje się z wiktem</i>	
<i>i solucyą zł 12 za Rok cały a Niedziel 50</i>	600
<i>Dla trzech Czeladzi za lat cztery po zł 600</i>	7200
<i>Chłopiec za rok jeden z okryciem i wiktem zł 300,</i>	
<i>za lat cztery</i>	1200
<i>Za wikt dla siebie rachuję po zł 8 na Tydzień</i>	1600

=====	
<i>Latus Facit</i>	zł 13030 g 6
<i>Transport Lateris³⁹</i>	zł 13030 g 6
<i>Dla siebie za całą pracę i doglądanie</i>	
<i>Stolarza i Ślusarza na rok</i>	po zł 2000
<i>Za lat cztery facit</i>	8000

=====	
<i>Summa Facit</i>	zł 21030 g 6
<i>To wszystko finalnie podaję ręką Swoją podpisuję się</i>	

Józef Sitarski
Organmistrz mpp

Projekt do przerobienia Organ Wielkich Katedralnych Krakowskich przez niżej wyrażonego

<i>Stolarz</i>	<i>1-mo Struktura powinna być według Okna z czterema Facyatami cała nowa. Za informacją organmistrza[!] co trzeci dzień przynajmniej.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>2-do Do tej struktury Lada Facyatna manualna wielka na głosów 12 z drutami wszystkimi i żelazami cała nowa.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>3-tio Lada Pedalna Wielka na głosów 10 także ze wszystkimi należytecznościami nowa.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>4-to Item Lada do Pedatu, tylna cała nowa do tej zwyż wyrażonej należąca.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>5-to Lady dwie małe do zwyż wyrażonej Lady do Pedatu należące nowe.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>6-to Lada Pozytywowa nad Oknem na głosów 8 nowa.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>7-mo od tych Wszystkich Lad ciągną się Ligatury, walbrety aż do Klawiatur wszystkie nowe.</i>
<i>Orgarmistrz</i>	<i>8-vo Registratury od wszystkich głosów aż do klawiatur nowe.</i>
	<i>9-no Klawiatur trzy, Manualna, Pozytywowa, Pedalna</i>

³⁹ Tamże, s. 191.

*Stolarz10-mo Kanały do wszystkich lad aż do miechów wszystkie nowe.
 Stolarz11-mo Miechów 6, te wszystkie jako w Rewizji opisane albo nowe
 zrobić albo stare przerobić, jednaka expensa.
 Drzewo do Stolarza należeć będzie.
 Orgarmistrz Kljenje do Orgarmistrza.*

*Jeżeli zaś Dyspozycja na Głosów 30 ułożona podobać się będzie to jeszcze oprócz sześć
 miechów dwóch potrzeba dla sufficyencyi wiatrów.*

Ślusarz w swej robocie na każdą sztukę będzie miał model drewniany od Orgarmistrza.

*Do tych piszczałek które są do przerobienia w Rewizyi położone potrzeba do każdego głosu
 piszczałek metalnych 4: A,B,H,C, dla czego klawiatura będzie dłuższa od starej czterema kła-
 wiszami według Ordynaryjnego używania Organ. Oprócz tych piszczałek*

*Metalnych do każdego Głosu brakuje wykradzionych i połamanych bardzo wiele, które
 potrzeba na nowo dorobić. Mixtury trzy: Manualna, Pozytywowa i Pedalna w każdej Mixturze
 piszczałek Metalnych od Największej łokciowej pięć razy po 45 uczyni piszczałek w każdej
 Mixturze po 225 wszystkich 675.*

Józef Sitarski Orgarmistrz

STRESZCZENIE

Jacek Kulig

DZIAŁALNOŚĆ KRAKOWSKIEGO ORGANMISTRZA JÓZEFA SITARSKIEGO (XVIII W.) W ŚWIETLE DOKUMENTÓW I ZACHOWANYCH DZIEŁ

Józef Sitarski był jednym z organmistrzów działającym w XVIII wieku w Krakowie. Autor przedstawia hipotezy dotyczące budowniczego opisanych w artykule organów. Jest to próba zestawienia faktów i logicznego połączenia pewnych wniosków, których interpretacja skłania do postawienia tez, wymagających dalszych poszukiwań na temat działalności Sitarskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: JÓZEF SITARSKI, HISTORIA, XVIII W., ORGANY, KONSERWACJA ZABYTKÓW

SUMMARY

Jacek Kulig

THE WORKS OF KRAKÓW ORGAN BUILDER JÓZEF SITARSKI (18TH CENTURY) ON THE BASIS OF HISTORICAL DOCUMENTS AND SURVIVING WORKS

Józef Sitarski was one of the few organ builders operating in Kraków in the eighteenth century. The author presents several hypotheses about the builder of the organ described in the article. It is an attempt to collect all the facts and to logically connect certain conclusions, the interpretation of which leads to theories requiring further exploration of Sitarski's activities.

KEY WORDS: JÓZEF SITARSKI, HISTORY, EIGHTEENTH CENTURY, ORGANS, HISTORIC MONUMENTS CONSERVATION

rozprawy
– artykuły